

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO

Gårds-/ bruksnavn Bjelbøle	G.nr./ b.nr. 16/33,58
Kommune Øystre Slidre	Fylke Oppland
Saksnavn Reguleringsplan for Felt B3 (Menkestølen)	Kulturminnetype jernvinneanlegg
Saksnummer (KHM) 18/3875	Prosjektkode Post 50 sikringstiltak
Grunneier, adresse	Tiltakshaver
Tidsrom for utgravning 5.-9. august 1991	UTM-koordinater/ Kartdatum EU89-UTM; Sone 33, N: 6805107,7, Ø: 173704,5.
A-nr. 1993/149	C.nr. C61125/1-13
ID nr. (Askeladden) 159027	Negativnr. (KHM) Cf53335
Rapport ved: Jan Henning Larsen	Dato: 7. mars 2018
Saksbehandler: Jan Henning Larsen	Prosjektleder: Jan Henning Larsen

INNBERETNING OM UTGRAVNING

C61125/1-13, ID 159027

Produksjonsplass (jernvinne) fra middelalder på BJELBØLE (16/33,58), ØYSTRE SLIDRE K., OPPLAND.

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSEN

Ved registrering av reguleringsplanen for området var anlegget blitt oversett. Fylkeskonservatoren i Oppland fikk melding om at det på stedet for planlagt hytte lå groper. Ved befaring ble det konstatert at det på tomten lå 4 kullgroper og 2 slagghauger. Det lot seg ikke gjøre på et så fremskredet stadium i planprosessen å foreta omregulering eller å skaffe erstatningstomt.

Anlegget måtte derfor undersøkes, og da gravningen måtte finansieres over Oldsaksamlingens del av Miljøverndepartementets bevilgning post 50, var det ikke mulig å finansiere mer enn 2 ukeverk, mens et kalkulert minimum burde være 20.

DELTAGERE. VARIGHET.

Undersøkelsen ble gjennomført i tiden 5. - 9. august 1991 under ledelse av forsker Jan Henning Larsen med stud. mag. art. Anne Traaholt som feltassistent. Været var lettskyet med enkelte regnbyger som i liten grad hindret gravningen.

BELIGGENHET. TERRENGETS ART.

Anlegget lå ca. 100 m syd for Beitostølen postkontor i en uberørt skogteig omgitt av hytter. I kanten av gropene D og B går det en vei ned til hytte.

Terrenget var slakt syd-hellende og anlegget lå på en flat terrasse her. I området vokser tett, storvokst gran med enkelte mindre bjerker. Undervegetasjonen består av einer, lyng og gress. Skogen stengte all utsikt.

PROBLEMSTILLINGER. OPPLEGG.

Da det var så stort avvik mellom det reelle behovet ved en forsvarlig utgravning og den tiden som var tilgjengelig, var det nødvendig med strenge prioriteringer og avgrensninger.

Hovedvekten ble lagt på å få frem en oversikt over de strukturer som inngikk i anlegget og dokumentere dem ved beskrivelse og innmåling på hovedplan. Målet var at dataene skulle kunne sammenlignes med de en har fra utgravningene i Dokkavassdraget og de planløsningene Lars Erik Narmo hadde kommet frem til ved studier av jernvinneanlegg i Øystre Slidre.

Med disponibelt 8 dagsverk i felt var det svært begrensede felt som kunne åpnes. Området var tett bevokst, og store rotsystemer hindret en effektiv gjennomføring av gravningen.

GRAVNINGENS GANG

Ved ankomst 5.8. ble området gått over med tidligere grunneier Wilhelm Bredal og hans hustru. Deres sønn har nå overtatt tomten. Det ble redegjort for de tiltak som var tenkt gjennomført. Bredal hadde ingen merknader til at nødvendig rydding ble foretatt, og han fremsatte heller ikke krav om tilbakeføring av masser og restaurering. Grunneier var primært interessert i å få området frigitt og aksepterte at inngrep måtte gjøres.

Området mellom og i kullgropene ble deretter ryddet. Det var tett skog med store grantrær og enkelte mindre bjerker samt en del einer som undervegetasjon. Det var ikke aktuelt å bruke mer enn et dagsverk til rydding, og dette tilsa at bare mindre trær og kratt kunne fjernes. På større trær foretok vi kvisting oppover stammen til ca. 2 m's høyde slik at nødvendig sikt mellom de ulike strukturene kunne etableres.

Den 6.8. ble det foretatt oppmåling og forenklet dokumentasjon av de 4 kullgropene. Mindre prøvehull ble åpnet for å studere lagfølgen og for å ta ut nødvendig prøvemateriale.

Videre la vi ut serier med prøvestikk for å avgrense aktuelle gravningsområder. Den videre gravningen ble begrenset til området vest for kullgrop B hvor Harald Jacobsen og Anitra Fossum hadde antydnet at det lå to slagghauger, struktur E og F.

Det viste seg at det her gikk en N-S-gående forhøyning, og bare slagghaug F viste seg å være reell. Selv om det var funnet slagg i den strukturen som var antydnet som slagghaug E, viste det seg her bare å være litt slagg og ovnsforing.

DE ENKELTE ELEMENTENE

KULLGROPENE

Gropene ble dokumentert ved oppmåling og ved graving av mindre prøvehull for klarlegging av lagfølgen. Gropene hadde klassisk østnorsk utseende med bolleform og avflatning i bunnen. Alle gropene hadde jevn sirkulær nedgravning innenfor vollen, og både form og størrelse hadde klare likhetstrekk med de vi tidligere har undersøkt i Dokkavassdraget. Det er derfor grunn til å tro at kullaget har hatt tilnærmet sirkulær form.

Ved oppmåling ble følgende mål vektlagt:

1. Ytre diameter som er gropens synlige utstrekning målt mellom ytterkantene av vollen.
2. Indre diameter som er målet mellom toppunkter på vollen.
3. Diameter nedskjæring som er diameteren på nedgravningen på innsiden av vollen.
4. Dybde som fremkommer ved målingen av avstanden fra en stor trukket over toppen av vollen og ned til toppen av torvlaget i sentrum. Total dybde fremkommer ved å addere dybden fra toppen av kullaget og ned til steril undergrunn i sentrum av gropen.

Grop A: jevnt avrundet uten klar avflatning i bunnen.

Y diam. Ø-V 7,6, N-S 7,8 m

Indre diam. Ø-V 5,2 m, N-S 5,4 m

Diam nedskjæring 2,8 m

Dybde 0,85 m

I V-kant sidegrop N-S 1,5 m, br. 1 m, dybde 0,2 m.

Prøvehull ved midten viste 2-3 cm tykk kullhorisont over undergrunn.

Kullaget lå under 0,3 m kullblandet jord og humus.

Sidegropen spissbunnet, 0,45 m dyp fylt med steiner og kull- og humusblandet sand.

Grop B: i veikant, delvis ødelagt av vei. Boll bare i NV-NØ. Målene er derfor usikre. Flat bunn.

Indre diam. Ø-V 4,85 m, N-S 4,4 m. Dybde 0,85 m.

Prøvehull ved midten viste stor helle i bunnen, derover 10 cm tykt trekullag, 5-6 cm humusholdig sand og 4-cm humus og torv. Toetal dybde over undergrunn 22 cm.

Grop C: Veikant tangerer Ø-siden. Jevnt sirkulær og klart markert, svakt avflatet bunn.

Ytre diam. N-S 9,0 m, Ø-V 8,8 m

Indre diam. N-S 6,75 m, Ø-V 6,7 m

Nedskjæring gjennom markoverflaten N-S 3,8 m, Ø-V 3,9 m

Dybde 0,85 m.

Prøverute ved midten, dybde til undergrunn 22 cm. Tynt kullag med små kullstykker, deretter 10 cm kullblandet jord og humus fulgt av 10 cm torv.

Grop D: Stor og klart markert, jevnt avrundet med rund bunn

Ytre diam. N-S 8,95 m, Ø-V 9,3 m

Indre diam. N-S 6,5 m, Ø-V 6,6 m

Nedskjæring gjennom markoverflaten N-S 4,0 m, Ø-V 4,1 m

Dybde 0,85 m.

Prøverute i midten til undergrunn, 20 cm dybde. 13 cm kraftig kullag over undergrunnen dekket av 7 cm torv og humus.

SLAGGHAUG

Struktur E i reg.rapporten var en oppbygning av heller og jord, trolig rester fra ovnsbygging.

Slagghaug F var reell bestående av renneslagg, jord, kull, skifer og ovnsforing. Mål Ø-V 5,2 m, N-S 4,2 m. Høyde 37 cm.

OVNER

Det ble påvist to ovner som begge ble undersøkt, se detaljtegninger. Hellegning rundt ovnene som stopper ca. 1 m V for dem der det var en kunstig, avlang formasjon mot grop A.

Ovnene har stått inne i en voll av jord og stein, høyde 0,3 m. Begge ovnene har stått på undergrunnen.

Ovn 1

Denne var helt sammenrast og bare noen stykker av sjakten var stående, høyde 0,25 m. Diameter kunne ikke fastslås med sikkerhet, men i bunnlag indre diam. 0,3 m, ytre diam. 0,48 m.

Inntil ovn 1 har det stått en helle, lengde 0,55, h 0,3 m, delvis nedfalt. Inne i ovnen en del skifer. Under ovnen ovnsforing med innsiden opp, trolig fra eldre fase. På østsiden lag med røstet malm, 10 x 15 cm. Slaggrenne br. 10 cm mot slagghaugen i kanten av den store hellen,

Ovn 2

Halve sjakten stod godt bevart i høyde 0,35 m, innvendig diameter i topp 0,35 m, bunn 0,4 m. Sjakttykkelse var 5 cm. Slaggrenne mot N, bredde 0,2 m, dybde 0,1 m.

TUFT

I forlengelsen av arbeidsområdet rundt ovnene var det en oppbygning som må ha vært tuft med påfylt masse over undergrunnen slik man kjenner fra Dokkfløy. Sjakter inn i kanten viste påfylte masser, 0,25-0,35 m.

I midten av den var det en forhøyning, 1 x 1 m av heller og slagg, antagelig et hellebygget ildsted. I prøverute var det slagg, kull og brente bein. Området var så fylt av store røtter at det var vanskelig å grave med den begrensede tiden.

MALMLAG

Dette laget lå rundt en stor jordfast stein. Det var tynt, inntil 5 cm, og sterkt sandblandet. Dekket 0,3 m av slagghaugen.

ANALYSER

To kullprøver er vedartsbestemt til bjerk og C14-datert til 1100-/1200-tallet, se vedlegg.

Oslo 7. mars 2018

Jan Henning Larsen

VEDLEGG

1.1 ANALYSERESULTATER

1.2 KART

1.3 ARKIVERT ORIGINALDOKUMENTASJON

R a p p o r t

22. oktober 1991 mottatt 7 - syv - trekullprøver fra Universitetets Oldsaksamling, Oslo, v/forsker Jan Henning L a r s e n
Prøvene, som ble mottatt i plastposer, var merket som nedenstående oppstilling viser.

Samtlige prøver skriver seg fra Beitostølen R 24, Østre Slidre, k., Oppland.

Fra hver prøve ble det tatt ut 20 kullfragmenter for mikroskopiske undersøkelser. I henhold til resultatene avdisse, antas de enkelte prøver å skrive seg fra de nedennevnte vedarter.

Nr. 1 Prøven merket: Kullgrop A.

Prøven bestod av ca. 40 meget små kullfragmenter og 7 stener. Av de undersøkte kullfragmenter antas 19 fragmenter å skrive seg fra B j e r k og 1 fra F u r u.

Nr. 2 Prøven merket: Kullgrop B.

Prøven bestod av tallrike (>100) små, svarte kullfragmenter. Samtlige undersøkte fragmenter antas å skrive seg fra B j e r k.

Nr. 3 Prøven merket: Kullgrop C.

Prøven bestod av ca. 80 små, svarte kullfragmenter. Samtlige undersøkte fragmenter antas å skrive seg fra B j e r k.

Nr. 4 Prøven merket: Kullgrop D.

Prøven bestod av ca. 50 svarte kullfragmenter. Av de undersøkte fragmenter antas 20 å skrive seg fra B j e r k og 1 fra F u r u.

Nr. 5 Prøven merket: Ildsted.

Prøven bestod av ca. 80 små, jordbelagt kullfragmenter. Av de undersøkte fragmenter antas 20 å skrive seg fra B j e r k og 1 fra F u r u.

Nr. 6 Prøven merket: Slagghaug.

Prøven bestod av ca. 80 meget små kullfragmenter.

Av de undersøkte fragmenter antas 22 å skrive seg fra B j e r k og 1 fra F u r u.

Nr. 7 Prøven merket: Ovn 2, Konstruksjon.

Prøven bestod av 18 kullfragmenter. Samtlige fragmenter antas å skrive seg fra B j e r k.

Prøve	Antall fragm.i prøven	Fragm. tatt ut fra prø- ven	Bjerk	Furu
1. Kullgrop A	ca. 40	20	19	1
2. " B	>100	20	20	
3. " C	ca. 80	20	20	
4. " D	ca. 50	20	19	1
5. Ildsted	ca. 80	21	20	1
6. Slagghaug	ca. 80	23	22	1
7. Ovn 2. Kon- struksjon	18	18	18	

Blindern - Oslo, 30. oktober 1991

Leif M. Paulssen

LABORATORIET FOR RADIOLOGISK DATERING

Adr.: Avdeling for fysikk og matematikk, Sem Sælandsv. 5
7034 Trondheim, tlf. (07) 59 33 10

DATERINGSRAPPORT

Oppdragsgiver: Larsen, Jan H.
Universitetets Oldsaksamling
Universitetet i Oslo

DF-2276

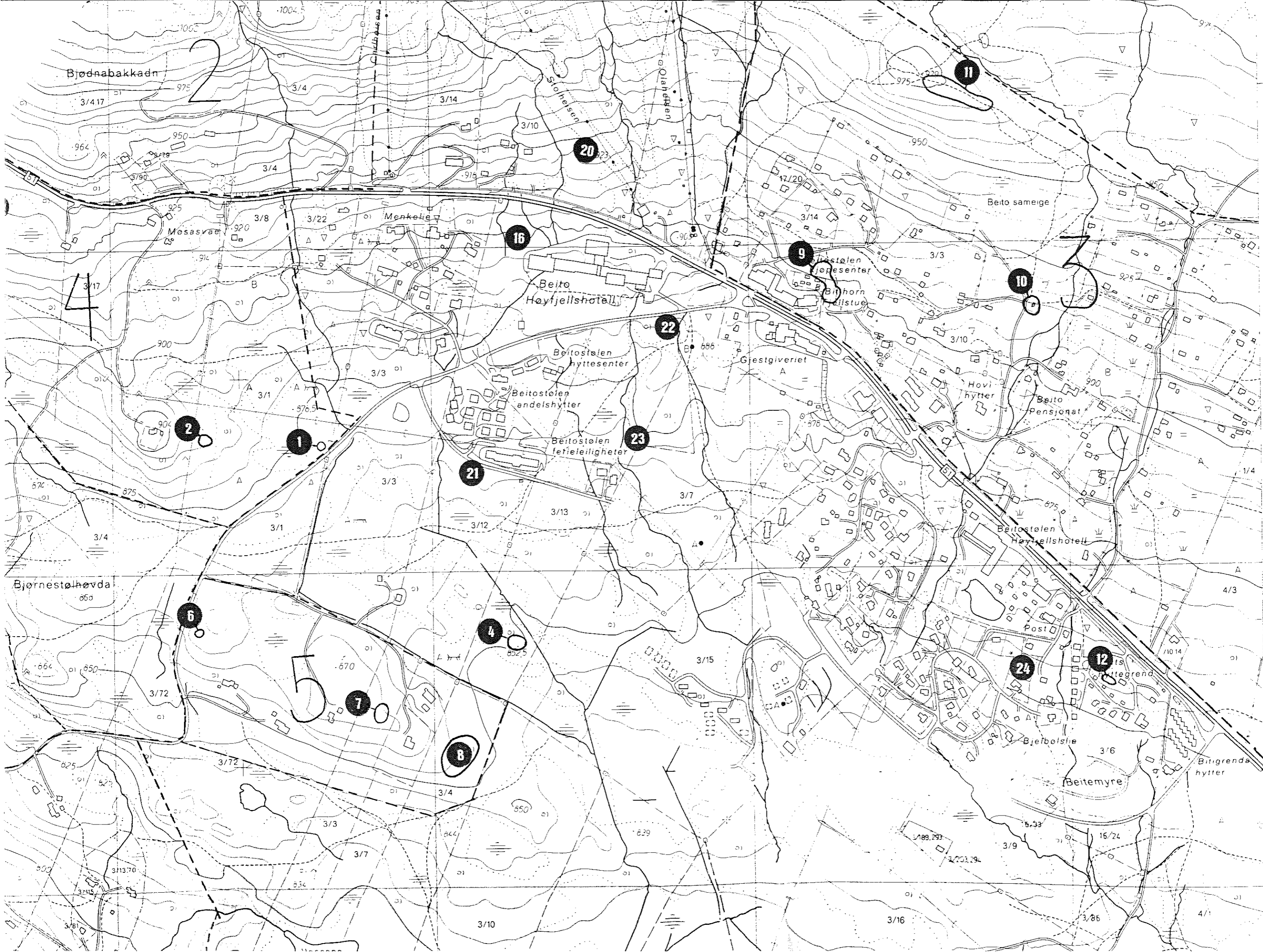
Lab. ref.	Oppdragsgivers ref.	Materialer	Forbehandling	Datert del	¹⁴ C alder før nåtid	Kalibrert alder	δ ¹³ C ‰
T-10032	Beitostølen R24 Nr. 1	Trekull Bjørk		4.7 g	845 ± 60	AD1130-1255	-26.1*
T-10033	Beitostølen R24 Nr. 2	Trekull Bjørk		2.8 g	755 ± 45	AD1240-1275	-26.1*

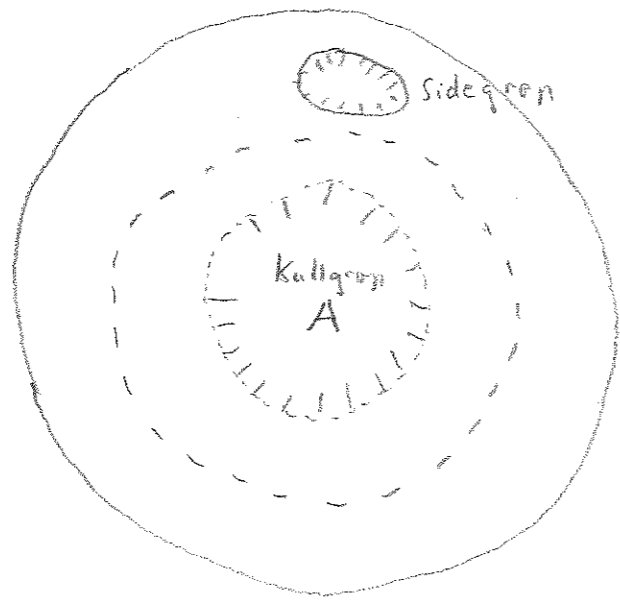
Dato: 18 AUG 1992

Laboratoriet for Radiologisk Datering

Reidar Nydal

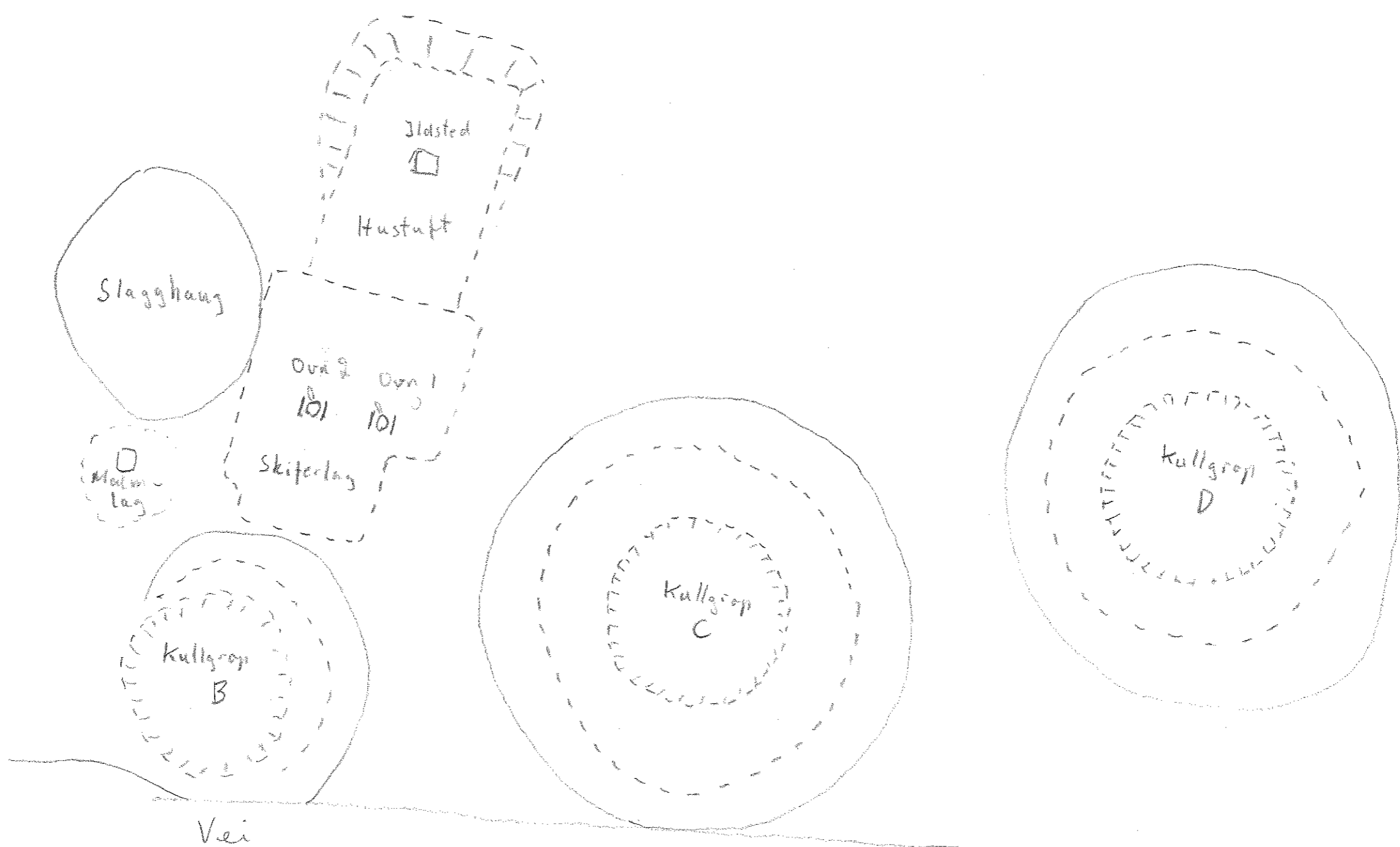

Steinar Gulliksen

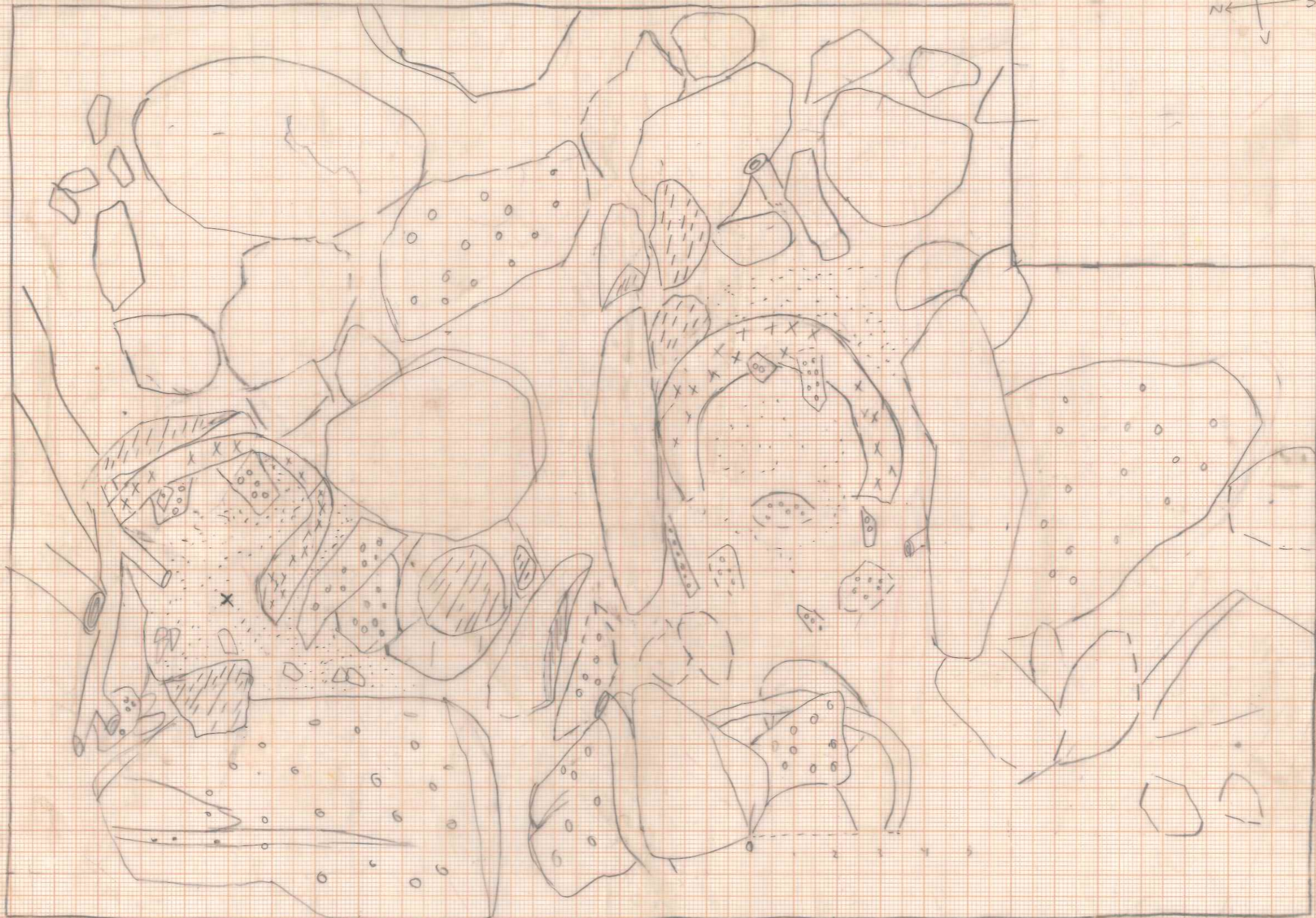
→ N

Plan over jernvinnearbeid Beitstøtten R 24
 Bjelbøle, 16/33, Øystre Slidre k. Oppland
 M 1:100
 Jan Hennings Larsen 5.-9. august 1991

OVN I

OVN II

 SKiferhelle

 Kamsenkerk oppimuldrade røtter av ovnsforing

 liggende ovnsforing

 stående ovnsforing

Sernvinda anlegg, R 24
 på Bjellbø, 16/33, Ø. side
 Ovnsonråde 1991

Tegning: Aune Tracholdt

C61125/1-13

Produksjonsplass (jernvinne) fra **middelalder** fra BJELBØLE (16/33,58), ØYSTRE SLIDRE K., OPPLAND.

1) **bein, brente** av bein.

Brente bein av ulik størrelse.

Vekt: 21,1 gram.

Fra ildsted i tuft

2) **prøve, annet** av malm.

Prøve av røstet malm.

Vekt: 68,5 gram.

Fra malmlag

3) **prøve, annet** av slagg.

Prøve av slagg.

Vekt: 106,3 gram.

Fra slagghaugen, Ovn 1

4) **prøve, annet** av slagg.

Prøve av slagg, bunnsagg.

Vekt: 268,6 gram.

Bunn, Ovn 1

5) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve. Vedartsbestemt til bjørk og furu. Datert på bjørk til BP755+/-45, kal. 1240-1275 (T-10033).

Vekt: 23,9 gram.

Fra tuft.

6) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve av mulig konstruksjon i ovnen.

Vekt: 19,2 gram.

Ovn 1

7) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve tatt utenfor og bak ovnssjakten.

Vekt: 8,4 gram.

Ovn 1

8) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve tatt fra område utenfor og bak ovnssjakten.

Vekt: 14,7 gram.

Ovn 2

9) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve tatt fra slagghaug. Vedartsbestemt til bjørk og furu. Datert på bjørk til BP845+/-60, kal. til AD1130-1255 (T-10032)

Vekt: 6,7 gram.

slagghaug

10) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve fra kullgrop.

Vekt: 7,2 gram.

Kullgrup A

11) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve fra kullgrup. Vedartsbestemt til bjørk.

Vekt: 25,8 gram.

Kullgrup B

12) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve fra kullgrup. Vedartsbestemt til bjørk.

Vekt: 5,8 gram.

Kullgrup C

13) **prøve, kull** av kull.

Kullprøve fra kullgrup. Vedartsbestemt til bjørk og furu.

Vekt: 34,7 gram.

Kullgrup D

Funnomstendighet: Arkeologisk utgravning. Undersøkelse av ett jernfremstillingsanlegg med 4 kullgroper, en slagghaug, tuft med ildsted og to ovner. Utgravningen var knyttet til Reguleringsplan for Felt B3 på Beitostølen (Menkestølen). Anlegget ble undersøkt ved innmåling av alle strukturer, graving av prøvestikk og frilegging av ovnsområdet. Tufta ble undersøkt ved graving av profilsnitt inn i plattingen om utgjorde tufta. Vedartsanalyser er gjort av Leif M. Paulsen (se rapport av 30.10.1991 i arkiv), 14C-analyser av Lab for radiologisk datering NTH, lab.ref. T-10032-10033 (se rapport 19.08.1992 i arkiv)
Kartreferanse/-koordinater: Projeksjon: EU89-UTM; Sone 33, N: 6805107,7, Ø: 173704,5.
LokalitetsID: 159027.

Innberetning/litteratur: Jan Henning Larsen, 07.03.2018, Rapport fra arkeologisk undersøkelse av jernvinneanlegg, Bjelbøle 16/33,58, Øystre Slidre k, Oppland. Arkiv

Funnår: 1991.

Katalogisert av: Margrete F. Simonsen.